

Scientific and Theoretical Analysis of the Problem of Communication in Modern Foreign Theories

Науково-теоретичний аналіз проблеми комунікації в сучасних зарубіжних теоріях

Nataliia Honcharuk

Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of General and Applied Psychology, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi (Ukraine)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9552-0946>

E-mail: goncharuk.nat17@gmail.com

Наталія Гончарук

Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та практичної психології, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський (Україна)

ABSTRACT

*The article presents a systematic theoretical and methodological analysis of approaches to the problem of communication. The conceptual principles of the main research projects abroad are compared. According to the results of scientific-theoretical and comparative analysis, foreign theories of communication are systematized and their main groups are identified. **The aim of the article** is to identify theoretical aspects of the communication phenomenon.*

*In the realization of the purpose of this article theoretical **methods of research** were used: analysis of psychological literature; systematization, generalization, structuring of theoretical concepts.*

Address for correspondence, e-mail: kpnu_lab_ps@ukr.net

Copyright: © Honcharuk Nataliia

The article is licensed under **CC BY-NC 4.0 International** (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

© Honcharuk Nataliia

DOI (article): <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-47.27-47>

<http://journals.urau.ua/index.php/2227-6246>

*The main directions of foreign scientific researches are identified in **the results of the research**. All theories include information where messages are transmitted through a system of signs and symbols that encode the necessary information. Transaction theories are described, they consider communication as a system of simultaneous interaction of communication partners accompanied by a change in position and indicate the interdependence of the elements. The theories of transaction considering the dynamic model of communication, characterized by the gradual acquisition of experience of communicative interaction, are distinguished. Social theories that investigate the social context of communication and describe features of socialization of the individual are characterized. On the basis of the conducted analysis of social theories, the question of the influence of network communication on communication processes in society has been analyzed. Psycholinguistic theories that study language and speech as a means of communicative interaction are highlighted. Cultural theories that focus on the formation of speech culture and communication skills in a cultural environment are described; they are considered to be a defining characteristic in the society development level. Theories of relational dialectics are presented clarifying the specific requirements for communication in the conditions of tension and studying the main factors that influence the outcome of competitive or conflict interpersonal interaction.*

The author makes a number of generalizations and concludes that the substantive characteristics of these theories are to be studied in order to expand the communicative competences of the society participants, increase their communicative activity and ensure priority directions of interaction in the conditions of modern society.

The article aims to expand the information base of the communication problem in order to identify and outline the main areas of empirical research to clarify the psychological features of communication skills and define the ways of their formation based on the presented research theories.

Key words: *communication, communicative interaction, intercourse, theories of communication.*

Вступ

Сучасне суспільство характеризується формуванням нового комунікативного середовища, що обумовлює трансформацію особистісних потреб, інтересів, життєвих стандартів

його громадян. Основою кожної соціальної взаємодії є комунікація, яка полягає у забезпеченні ефективного обміну інформацією між членами цього суспільства. Шляхом комунікативної взаємодії формуються канали зв'язку для обміну знаннями, думками, міркуваннями, координуються спільні завдання та дії, регулюються інформаційні потоки. Комунікація стає важливим чинником удосконалення міжособистісних взаємин у процесі соціального обміну.

У сучасних наукових дослідженнях комунікація постає у взаємозв'язку з новими інформаційними технологіями і засобами встановлення взаємин. Більш легкі та швидкі способи спілкування, не обмежені географічним положенням і часовим бар'єром, уможливають ефективно налагодження інформаційного обміну та міжособистісних взаємин. Як свідчить аналіз теоретичних джерел, проблема комунікації знайшла своє відображення у багатьох сучасних зарубіжних теоріях. Зокрема, Р. Л. Ланіган (Lanigan, 2013), Р. Cobley, J. Deely, K. Kull, S. Petrilli (Cobley, Deely, Kull & Petrilli, 2011), М. Epure, Е. Eisenstat, С. Dinu (Epure, Eisenstat & Dinu, 2014) опрацьовували питання інформаційного обміну, що здійснюється у процесі комунікації. Дослідники К. Науридідіс (Ναυρίδιδης, 2020), М. Попеску (Popescu, 2012) вивчали комунікацію як систему взаємного обміну інформацією, обумовлену взаємозалежністю елементів. Учені Ш. Байрачаря (Bajracharya, 2018) і Р. Данбар (Dunbar, 2010) досліджують динамічні та соціальні аспекти спілкування в еволюційному їх розвитку. Психологи Дж. Лал (Lull, 2000), М. Попеску (Popescu, 2012), А. Філіппі, С. Авенданьо (Phillippi & Avendaño, 2011) аналізують соціальні аспекти комунікації. Учені-психолінгвісти А. Опаємі, Дж. Ойелеке, А. Попоола, Р. Огунтайо (Opaemi, Oyeleke, Popoola & Oguntayo, 2019), Г. Бенчіні (Bencini, 2013) опрацьовують мовно-мовленнєві аспекти комунікативної поведінки. Дослідники К. Суреш (Suresh, 2003) і Б. Холл (Hall, 1992) аналізують культурно-суспільні аспекти спілкування (Suresh, 2003; Hall, 1992).

© Honcharuk Nataliia

Сучасна психологія не пропонує єдиного підходу до розуміння комунікації, тому вивчення різних напрямів і теорій є важливим аспектом теоретичного осмислення комунікативного забезпечення міжособистісної взаємодії. Особливо цікавим із цієї точки зору є досвід зарубіжних розвідок у сфері комунікації, який допомагає перейняти практику впровадження інноваційних технологій для досягнення ефективного забезпечення комунікативного процесу.

Мета статті – вивчити і систематизувати теорії комунікації на основі науково-теоретичного аналізу сучасних зарубіжних досліджень.

Завдання статті

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми комунікації.

2. Порівняти концептуальні положення основних зарубіжних досліджень.

3. Систематизувати зарубіжні теорії комунікації на основі науково-теоретичного та порівняльного аналізу.

Методи та методики дослідження

Для теоретичного вивчення науково-дослідницьких джерел було використано методи аналізу, порівняння, узагальнення та систематизації. За допомогою аналізу досліджено сутність наукових теорій, з'ясовано їх змістові й концептуальні характеристики. Шляхом порівняння визначено відмінності у базових положеннях, представлених у зарубіжних розвідках комунікації. Метод узагальнення дав змогу розкрити основні закономірності міжособистісної взаємодії та з'ясувати загальні ознаки різних комунікативних теорій. На основі зазначених теоретичних методів здійснено систематизацію сучасних зарубіжних досліджень міжособистісної взаємодії та побудовано теоретичну модель комунікації, яка уможливило виокремлення напрямів майбутніх емпіричних розвідок із порушеної проблеми.

Результати та дискусії

Істотне значення для наукового тлумачення сутності комунікації як психологічної категорії мають розробки не лише вітчизняних, а й зарубіжних учених у представленій сфері дослідження.

У зв'язку з цим проведений аналіз наукових джерел демонструє, що в більшості сучасних досліджень комунікація визначається як обмін інформацією, думками та почуттями між комунікантами (Гончарук & Онуфрієва, 2018; Cobley, Deely, Kull & Petrilli, 2011; Epure, Eisenstat & Dinu, 2014; Lanigan, 2013). Так, польські вчені J. Gorniak, S. Kołdras, S. Mazur і R. Paszkowska розуміють сутність процесу комунікації як потік інформації між різними модальностями, який слугує для згоди усіх учасників цього процесу і визначається спільним або тотожним розумінням ситуації. Тільки тоді комунікація ефективна, якщо визначення тієї чи іншої ситуації розуміється однаково усіма учасниками комунікативного процесу (Gorniak, Kołdras, Mazur & Paszkowska, 1999).

Дослідниця Е. Josse, котра проводила свої дослідження у Європейському університетському центрі Лотарингії, аналізує комунікативну взаємодію як процес, завдяки якому інформаційне повідомлення передається від одного суб'єкта до іншого. На її думку, комунікація є подвійним актом, який, з одного боку, розкриває розуміння, думки та почуття учасників спілкування, а з іншого – фіксує їх форми реагування. Зважаючи на це, для спілкування необхідно володіти двома визначальними вміннями: а) уважно слухати, сприймати й розуміти адресовані повідомлення; б) відображати це розуміння, передаючи свої ідеї та почуття співрозмовникові. Такі комунікативні компетенції є невід'ємною частиною повсякденного життя, виступаючи базовими для інформаційного обміну та формування на основі цього власної когнітивно-інформаційної системи (Josse, 2019).

Важливість комунікації як основного засобу транспортування інформації започаткувала основи інформаційної теорії комунікації.

У цій теорії людина є абстрактним утіленням системи символів. Її спілкування відбувається на основі відображених знаків: слів, що позначають предмети, жестів, міміки, інтонації, сигналів руки, малюнків-пиктограм тощо. Пізніше людство удосконалює ці знаки, розробляючи мову та писемність, які уможливають за допомогою символів подавати інформацію про події, предмети та явища. З часом знакова система розвивається: сьогодні кодуються цифрові сигнали за допомогою голосу, графіки, відео й інших засобів. Інформація передається зі швидкістю, близькою до швидкості світла. Теорія інформації представлена не лише у психології, а й у таких сферах, як математика, інформатика, лінгвістика, соціологія, мистецтво (Pitiot, 2011).

Базовою основою теорії інформації є семіотика – наука про знакові інформаційні системи. Музична партитура, математичні рівняння, дорожні знаки, букви й ієрогліфи, тлумачення сновидінь (за З. Фрейдом) – це все знаки та символи, що несуть інформаційне навантаження. Вони можуть бути безпосередніми (симптоми, сигнали) й опосередкованими (метафори, аналогії).

Семіотичне є вихідним пунктом процесу комунікації. Починаючи з точки відліку і завершуючи опрацюванням інформації, комунікація проходить декілька етапів: кодування повідомлення у його витоках – передача повідомлення каналами зв'язку – декодування повідомлення за новою адресою. У пункті призначення знакові символи розшифровують, зіставивши з власною інформаційною системою (Cobley, Deely, Kull & Petrilli, 2011; Epure, Eisenstat & Dinu, 2014).

Інформаційна теорія комунікації, яку описує R. L. Lanigan, порівнюється з теорією зв'язку, що еволюційно розвивається. Інформація удосконалюється, її статус змінюється,

розробляються інноваційні методи і технології передачі інформації. Поняття інформації пов'язується із символічною, математичною або риторичною логікою, де кожний крок – це «біт» інформації. Значення біта як одиниці інформації полягає у нашому розумінні його місця в послідовності вибору, а не в тому, чи був цей вибір правильним або неправильним, значущим або незначущим. У цьому контексті відповідь «ні» дає такий самий обсяг інформації, як і відповідь «так», тобто несе інформаційне навантаження для комунікативного обміну (Lanigan, 2013).

Похідною від інформаційної є транзакційна теорія комунікації. Згідно концепції, яку розробив грецький учений К. Ναυρίδης, комунікація визначається як процедура зв'язку зовнішньої транзакції, де комунікатор передає інформацію співрозмовникові за допомогою системи кодів. Транзакція є одиницею спілкування двох персон, між якими циркулює інформація в прямому чи зворотному порядку. Спілкування ототожнюється автором із комунікативною поведінкою і відрізняється різними рівнями та змістовими характеристиками (Ναυρίδης, 2020).

Подібні погляди описує румунська дослідниця М. Ρορescu. Вона визначає комунікацію як транзакцію, у якій людина знаходить і досягає своїх цілей. У цьому контексті підкреслюються різні компоненти людського спілкування, включаючи ставлення, наміри, умови, необхідні для ефективного спілкування. Важливе значення надається комунікативним здібностям, знанням і соціокультурній системі, до якої належить комунікант (Ρορescu, 2012).

Транзакційна (транзакційна) модель, що використовується здебільшого для міжособистісного спілкування, передбачає обмін повідомленнями між відправником й одержувачем, під час якого кожен по черзі надсилає чи отримує повідомлення. І відправник, і одержувач виступають як комунікатори, і їх роль у взаємодії щоразу змінюється, оскільки одночасно відбуваються процеси надання й отримання пові-

домлень. Транзакційна комунікація показує, що елементи в спілкуванні взаємозалежні, тому її ще називають круговою моделлю спілкування. Транзакція, що відбувається під час комунікації, опирається на такі чинники, як попередній досвід, культурні переконання, емоційні ставлення та самооцінка (Кеуа, 2013).

Окрім транзакційної кругової моделі в психології представлені й інші геометричні моделі комунікації. Дослідники Ф. Денс і Ш. Байрачаря репрезентують гелічну модель спілкування, яка описується спіраллю – тривимірною пружиною, подібною до циліндра або конуса. Гелікс, у їхньому розумінні, порівнюється з еволюцією спілкування людини від народження до поточного моменту. Ця модель уможливує отримання динамічних свідчень щодо становлення міжособистісного спілкування на основі поняття часу, коли безперервність процесу комунікації та реляційні взаємодії є важливими. Учені вказують на те, що комунікація прогресує з віком у міру збільшення нашого досвіду та словникового запасу: спочатку гвинтова спіраль невелика, а потім поступово зростає в міру розвитку спілкування. Такий самий ефект можна спостерігати і під час спілкування двох осіб, на початкових етапах знайомства котрих нічого не відомо про співрозмовника, а з практикою взаємодії знання постійно зростають, оскільки досвід дає змогу краще пізнати людину. Таким способом комунікативні взаємини виходять щоразу на наступний рівень, що характеризується більшою кількістю інформації (Bajracharya, 2018).

Ще однією геометричною моделлю психологи вважають лінійну модель комунікації, яка описується однобічним зв'язком, що передбачає відправлення повідомлень, їх кодування і транспортування через канали зв'язку в односторонньому напрямі. Таке лінійне спілкування зустрічається в масовій комунікації, яка реалізується за допомогою телебачення, радіо, книг, газет і не передбачає використання засобів негайного зворотного зв'язку. На сьогодні ведеться

дискусія щодо моделі лінійної комунікації на рахунок того, чи вона визнає або не визнає концепцію зворотного зв'язку (Gavi, 2013).

Сучасний досвід розвитку комунікації свідчить про те, що використання комунікативних технологій зростає з кожним днем. Вони впроваджуються у кожній сфері нашого життя і впливають на нього по-різному. Он-лайн взаємодія, соціальні медіа, інтернет-форуми, вебінари, IP-спілкування, уніфікована комунікація – такі нові форми зв'язку полегшують спілкування та зменшують витрати часу для обміну інформацією. Тому їх засвоєння є актуальним моментом нинішнього динамічного інформаційного обміну.

Розглядаючи соціальні комунікації, еволюційний психолог професор Р. Данбар, котрий розробив модель прогнозування соціальних чинників на основі аналізу розмірів мозку, проводив дослідження з їх зіставлення із соціальними формами поведінки. У своїх наукових розвідках учений вимірював об'єм неокортексу – мислячої частини мозку і зіставляв його з особливостями соціальних взаємин і розміром соціальних груп (на прикладі різних видів приматів). Виходячи з розмірів неокортексу, Р. Данбар зміг дуже точно передбачити розмір соціальної групи та кількість наближених партнерів. Наприклад, шимпанзе належать до соціальних груп, які налічують близько 50 особин і мають двох-трьох партнерів по догляду (наближених партнерів). Більшість соціальних груп людей складається зі 150 осіб. Це орієнтовно відповідає кількості людей, яких можна попросити про послугу й очікувати, що їй буде надано. Якщо пам'ятати, що кожна людина з кола особистого спілкування має також 150 людей у своєму оточенні для емоційного зв'язку, це може значно полегшити взаємодію. Такий простір автор називає слабким соціальним зв'язком. Сильний зв'язок формується у межах родини. Родина включає близько 12 людей і формує інтимний простір кожного з нас (Dunbar, 2010).

На сьогодні слабкий соціальний зв'язок широко забезпечується інтернет-мережами. Дослідженнями J. Lulla встановлено, що інтернет-мережі та мас-медіа використовуються для полегшення спілкування і базуються на забезпеченні чотирьох видів задоволення: 1) отримання інформації – цікавість людей задовольняється шляхом перегляду пізнавального контенту; 2) особистісного зростання – ототожнення себе з різними персонажами уможливорює формування моделі своєї поведінки; 3) інтеграції та соціальної взаємодії – засоби масової інформації дають змогу бути включеним у спілкування, навіть якщо у реальному житті коло спілкування обмежене; 4) розваг – іноді засоби масової інформації використовуються просто для задоволення або відпочинку (Lull, 2000).

Румунська дослідниця M. Popescu додає, що комунікаційне розширення можливостей передбачає вміння співвідносити новий соціальний контекст із наявними комунікативними технологіями, щоб допомогти суб'єкту встановити контакти і виразити себе колективно (Popescu, 2012).

Чилійські дослідники A. Phillippi й C. Avendaño у зв'язку з цим визначають чотири стратегічні елементи, які допомагають розширити соціально-комунікативний простір (на прикладі школярів): школа, суспільство, друковані видання (преса, книги) та засоби масової інформації. Усі вони забезпечують соціальний аспект комунікації та спрямовані на підвищення комунікативної активності у плані навчитися співвідносити новий соціальний контекст із наявними комунікаційними технологіями (Phillippi & Avendaño, 2011).

Соціальні аспекти комунікації тісно пов'язані із засобами їх забезпечення, якими виступають мова і мовлення. У своїй праці «Психологія мови: комунікація та соціальна поведінка» група нігерійських учених (A. S. Orayemi, J. T. Oyeleke, A. B. Popoola, R. Oguntayo) представляє психолінгвістичний аспект комунікації. На їх думку, він пояснює сфери культурних знань і виступає основним засобом,

за допомогою якого людина отримує доступ до «вмісту розуму інших людей». Він забезпечує комунікацію через зміну світовідчуття, соціальне сприймання, особистісну ідентичність, соціальну взаємодію, міжгрупові упередження, стереотипізацію й атрибуцію. Так само, як використання мови посягає на суспільне життя, так і його елементи складають невід’ємну частину способу використання мови. У парадигмі кодування інформації здійснюється за допомогою системи, яка відображає набір сигналів (кодів). Розшифровуючи їх, адресат може побудувати ментальне уявлення про співрозмовника, активувати спілкування та продуктивну соціальну поведінку. Це набуває актуальності, коли проблеми комунікації та лідерства стають пріоритетними для суспільства (Oraşemi, Oyeleke, Popoola & Oguntayo, 2019).

Як засвідчує аналіз наукових досліджень (Bencini, 2013), психолінгвістика традиційно охоплює три широкі сфери: виробництво (продукування, формування мовлення), його осмислення й оволодіння комунікативними мовленнєвими навиками.

Із точки зору G. Bencini, виробництво передбачає формування мовленнєвого акту на основі конкретизації уявлень і процесів, необхідних для перетворення довербальних повідомлень у лінгвістичні вирази, які можна фонетично закодувати і сформулювати. На цьому етапі здійснюється лексичне, граматичне, фонетичне кодування, що узгоджується з функціонуванням мовленнєвої артикуляції. Система цих кодів є лінгвістичним двигуном виробництва комунікативних умінь і навиків. Осмислення є наступним ступенем формування комунікативно-мовленнєвих навиків – це процес мовленнєвого аналізу, спрямований на розкриття істотних ознак у межах заданих умов комунікативної ситуації з подальшим формулюванням мовленнєвих понять і закономірностей. Найвищим ступенем мовленнєвого розвитку є оволодіння мовленнєвою комунікацією – системою вмінь і

навиків використання мовлення у структурі міжособистісного спілкування (Bencini, 2013).

Психолінгвістичний аспект тісно пов'язаний із культурою мовленнєвого спілкування. Зважаючи на це, у своїх наукових працях К. Suresh представляє культурну теорію комунікації, у якій спрямовує увагу на формування мовної культури та навиків спілкування, таких як здатність сприймати і розуміти людей, допомагати та впливати, вирішувати конфлікти, вести переговори, аналізувати кризові ситуації та життєвий досвід, оцінювати інших, проявляти емпатію. Відповідно до цього окреслюються такі навчальні комунікаційні положення: слухання інших із розумінням; відреагування почуттів при контактах з оточуючими; зворотний зв'язок, прийняття конструктивної критики; аргументація та відстоювання рішень; висловлювання поглядів і переконань; формування почуття безпеки (Suresh, 2003).

Як стверджує В. J. Hall (Hall, 1992), контекст, культура і ситуація мають конститутивний вплив на наші підходи до спілкування. Культурне середовище, у якому перебуває людина, суттєво впливає на те, ким вона є і як вона спілкується. Культура представляє певну спільноту, пропонуючи соціальну ідентичність членам цієї спільноти, надаючи нормативний сценарій реалізації певних ролей і контролюючи виконання системи приписів комунікативної поведінки (Hall, 1992).

Практика показує, що не всі комунікативні взаємодії є ефективними. Часто у житті людини виникають напружені ситуації, конфлікти, тривалі стани фрустрації, зумовлені деструктивними комунікативними діями. Проаналізувати їх дає змогу теорія реляційної діалектики (її представники: П. Махарджан, Л. А. Бакстер, Б. М. Монтгомері) – міжособистісна теорія комунікації, яка пояснює спілкування в умовах напруженості та боротьби у відносинах. Ця напруженість може виникати у взаємостосунках між партнерами або між членами соціуму та суспільством. Відповідно

до цього виокремлюється два типи реляційної діалектики – внутрішня та зовнішня. Внутрішню пояснюють як напругу між реляційними партнерами, тоді як зовнішню описують термінами протистояння між громадянами і суспільством. Реляційну діалектику можна описати низкою таких понять: «інтеграція – роз’єднання зв’язку – автономія – усамітнення», «стабільність – нові зміни – прогнозовані умови – унікальність». Реляційна теорія комунікації розроблена для того, щоб пояснити, як спілкування постійно змінює та врівноважує людські стосунки (Maharjan, 2018).

Окрім описаних моделей комунікації вчені виокремлюють й інші теорії, деякі з яких представлені у книзі R. M. Krauss і S. R. Fussell «Соціально-психологічні моделі міжособистісного спілкування». В американській науковій думці комунікація описується як складна багатопрофільна концепція, що охоплює різноманітні види комунікативних актів. Психологи R. M. Krauss і S. R. Fussell вважають, що всі ці акти передають інформацію іншими способами, тому існує низка альтернативних концептуалізацій, що містять відмінності у поясненні комунікації як міжособистісної взаємодії. Зважаючи на це, вони визначають типи комунікації, представлені такими моделями: а) моделями кодування-декодування значень, які описують властивість повідомлень відображати набір сигналів за допомогою системи засобів і кодів; б) інтенціоналістичними моделями, основою яких є припущення, що успішне спілкування передбачає обмін комунікативними намірами, центральною їх позицією є думка, що слова та передбачувані ефекти на слухача не несуть фіксованих наслідків (наприклад, щиро вимовлена фраза «я люблю психологію» матиме інакший ефект, ніж ця ж сама фраза, яка прозвучить з іронією); в) перспективними моделями, які передбачають, що люди проживають своє життя по-різному і мають різні погляди стосовно один одного; підґрунтям таких моделей є інтерпретаційний контекст повідомлення, окреслений поняттями перспективи та соці-

ального прогнозування почуттів, думок і поведінки учасників комунікативної взаємодії; г) діалогічними моделями, завданням яких є формування інтерсуб'єктивної активності на основі взаємоспрямованих повідомлень; основною метою такого спілкування є досягнення взаємної згоди у суттєвих питаннях і досягнення консенсусу шляхом зближення розбіжних поглядів (Krauss & Fussell, 1996).

Висновки

Отже, на основі науково-теоретичного аналізу проблеми комунікації в сучасних зарубіжних теоріях сформульовано такі висновки відповідно до поставлених завдань.

У сучасних зарубіжних дослідженнях виокремлено такі основні групи теорій:

1) інформаційні теорії, у яких повідомлення передаються за допомогою системи знаків і символів, які кодують необхідну інформацію і роблять її доступнішою для розуміння (Cobley, Deely, Kull & Petrilli, 2011; Epure, Eisenstat & Dinu, 2014; Lanigan, 2013);

2) теорії транзакції, у яких комунікація розглядається як система взаємного обміну інформацією, що відбувається одночасно і вказує на взаємозалежність елементів (Кеуа, 2013; Ναυρίδης, 2020; Popescu, 2012).

3) гелічні теорії, які в основу ставлять поняття гелікса – динамічну модель, що порівнюється з еволюцією спілкування від народження до поточного моменту і відповідає за збільшення нашого досвіду (Bajracharya, 2018).

4) соціальні теорії, що вивчають соціальний контекст комунікації та надають вирішальне значення соціальним чинникам забезпечення комунікативної активності в умовах суспільного життя (Lull, 2000; Phillippi & Avendaño, 2011; Popescu, 2012).

5) психолінгвістичні теорії, що досліджують особливості використання мови для забезпечення соціальної взаємодії (Bencini, 2013; Orayemi, Oyeleke, Popoola & Oguntayo, 2019).

6) культурні теорії, у яких провідна роль надається формуванню мовленнєвої культури та навиків спілкування у межах автентичних культур і суспільних норм (Hall, 1992; Suresh, 2003).

7) теорії реляційної діалектики, що пояснюють спілкування в умовах напруженості та простежують чинники подолання конкурентної або конфліктної міжособистісної взаємодії (Maharjan, 2018).

Аналіз описаних теорій уможливорює суттєво розширити інформаційну базу проблеми комунікації й окреслити основні пріоритетні напрями корекційно-розвивальної роботи щодо формування комунікативних навичок на основі представлених напрямів досліджень.

Література

- Гончарук Н. М., Онуфрієва Л. А. Психологічний аналіз рівнів побудови комунікативних дій. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. 2018. Вип. 24 (1). С. 97–117. DOI 10.31470/2309-1797-2018-24-1-97-117.
- Bajracharya, Sh. (2018). Helical model of communication. *Businesstopia*. URL : <https://www.businesstopia.net/communication/helical-model-communication> (дата звернення: 28.01.2020).
- Bencini, G. (2013). *Psycholinguistics: the Oxford handbook of construction grammar*. Th. Hoffmann & G. Trousdale (Eds.). Oxford : Oxford University Press. 606 p.
- Cobley, P., Deely, J., Kull, K., & Petrilli, S. (Eds.) (2011). *Semiotics continues to astonish: Thomas A. Sebeok and the doctrine of signs. Semiotics, communication and cognition*. Berlin : De Gruyter Mouton. P. 85–114.
- Cody, M. J., & McLaughlin, M. L. (1989). *The psychology of tactical communication: monographs in social psychology of language*. Bristol : Multilingual Matters. 376 p.
- Dunbar, R. (2010). *How many friends does one person need?: Dunbar's number and other evolutionary quirks*. London : Faber & Faber. 302 p.
- Epure, M., Eisenstat, E., & Dinu, C. (2014). *Semiotics and persuasion in marketing communication. Linguistic & Philosophical investigations*. P. 592–605.

- Gavi, Z. (2013). The models of communication. *Communication process*. URL : <http://thecomunicationprocess.com/models-of-communication/> (дата звернення: 30.01.2020).
- Gorniak, J., Koldras, S., Mazu, S., & Paszkowska, R. (1999). *Komunikacja i partycypacja społeczna: poradnik*. Jerzy Hausner (Ed.). Krakow. 198 s.
- Josse, E. (2019). *Les techniques de communication dans la relation d'aide psychologique. Notions de base*. Nancy : Pôle universitaire européen de Lorraine. URL : https://www.academia.edu/40203501/Les_techniques_de_communication_dans_la_relation_daide_psychologique._Notions_de_base (дата звернення: 22.01.2020).
- Hall, B. J. (1992). Theories of culture and communication. *Communication theory*, 2 (1), 50–70.
- Keya, A. (2013). Interpersonal communication transactional model best human communication URL : https://www.academia.edu/8025834/INTERPERSONAL_COMMUNICATION_TRANSACTIONAL_MODEL_BEST_HUMAN_COMMUNICATION (дата звернення: 30.01.2020).
- Krauss, R. M., & Fussell, S. R. Social psychological models of interpersonal communication. URL : <http://www.columbia.edu/~rmk7/PDF/Comm.pdf> (дата звернення: 28.01.2020).
- Lanigan, R. L. (2013). Theories and models of communication: Information theories. P. Cobley & P. Schulz (Eds.). *Handbooks of communication science*, 22 (1), 58–83. Berlin, Germany; Boston, USA : De Gruyter Mouton.
- Lull, J. (2000). *Media, communication, culture. A global approach*. New York : Columbia University Press. P. 160–188.
- Maharjan, P. (2018). Relational dialectics theory. *Businessstopia*. URL : <https://www.businessstopia.net/communication/relational-dialectics-theory>.
- Nauridis, K. (2013). Communication psychology – psychodynamic approach. Undergraduate curriculum. URL : <https://eclass.uoa.gr/courses/PPP499/> (дата звернення: 20.01.2020).
- Orayemi, A. S., Oyeleke, J. T., Popoola, A. B., & Oguntayo, R. (2019). Psychology of language: communication and social behaviour. Language and literature for communication in human societies. Port-Novo, Republic of Benin : Institute Universitaire Panafricain. URL : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/pops.12244>] (дата звернення: 23.01.2020).
- Phillippi, A., & Avendaño, C. (2011). Empoderamiento comunicacional: competencias narrativas de los sujetos. Communicative empowerment: narrative skills of the subjects. *Comunicar. Revista científica de educacion*, 36, XVIII, 61–68.

- Pitiot, R. (2011). Information theory. Education, technology. URL : <https://www.slideshare.net/rogerpitiot/information-theory> (дата звернення: 30.01.2020).
- Popescu, M. (2012). Psychology of communication – between myth and reality. *International journal of academic research in accounting, finance and management sciences*, 2 (1), 321–325.
- Suresh, K. (2003). Journalism and mass communication. Theories of communication. New Delhi. URL : <http://www.peoi.org/Courses/Coursesen/mass/mass2.html> (дата звернення: 23.01.2020).

References

- Honcharuk, N. M., & Onufrieva, L. A. (2018). Psykholohichniy analiz rivniv pobudovy komunikatyvnykh dii [Psychological analysis of the levels of constructing communicative actions]. *Psycholinguistics. Psykholinhvistyka. Psikholingvistika – Psycholinguistics. Psycholinguistics. Psycholinguistics*, 24 (1), 97–117. DOI 10.31470/2309-1797-2018-24-1-97-117 [in Ukrainian].
- Bajracharya, Sh. (2018). *Helical model of communication. Businessstopia*. Retrieved from <https://www.businessstopia.net/communication/helical-model-communication>.
- Bencini, G. (2013). *Psycholinguistics: the Oxford handbook of construction grammar*. Th. Hoffmann & G. Trousdale (Eds.). Oxford : Oxford University Press.
- Thomas, A. (2011). Sebeok and the doctrine of signs. Semiotics, communication and cognition. Cobley, P., Deely, J., Kull, K. & Petrilli, S. (Eds.). *Semiotics continues to astonish*, (pp. 85–114). Berlin : De Gruyter Mouton.
- Cody, M. J., & McLaughlin, M. L. (1989). *The psychology of tactical communication: monographs in social psychology of language*. Bristol : Multilingual Matters.
- Dunbar, R. (2010). *How many friends does one person need?: Dunbar's number and other evolutionary quirks*. London : Faber & Faber.
- Epure, M., Eisenstat, E., & Dinu, C. (2014). Semiotics and persuasion in marketing communication. *Linguistic & Philosophical investigations*, (pp. 592–605).
- Gavi, Z. (2013). *The models of communication. Communication process*. Retrieved from <http://thecommunicationprocess.com/models-of-communication/>.
- Gorniak, J., Kołdras, S., Mazu, S., & Paszkowska, R. (1999). *Komunikacja i partycypacja społeczna: poradnik*. Jerzy Hausner (Ed.). Krakow [in Polish].

- Josse, E. (2019). *Les techniques de communication dans la relation d'aide psychologique*. Notions de base. Nancy : Pôle universitaire européen de Lorraine. Retrieved from https://www.academia.edu/40203501/Les_techniques_de_communication_dans_la_relation_daide_psychologique._Notions_de_base [in French].
- Hall, B. J. (1992). Theories of culture and communication. *Communication theory*, 2 (1), 50–70.
- Keya, A. (2013). *Interpersonal communication transactional model best human communication*. Retrieved from https://www.academia.edu/8025834/INTERPERSONAL_COMMUNICATION_TRANSACTIONAL_MODEL_BEST_HUMAN_COMMUNICATION.
- Krauss, R. M., & Fussell, S. R. *Social psychological models of interpersonal communication*. Retrieved from <http://www.columbia.edu/~rmk7/PDF/Comm.pdf>.
- Lanigan, R. L. (2013). Theories and models of communication: Information theories. P. Cobley & P. Schulz (Eds.). *Handbooks of communication science*, 22 (1), 58–83. Berlin, Germany; Boston, USA : De Gruyter Mouton.
- Lull, J. (2000). *Media, communication, culture. A global approach*. New York : Columbia University Press, (pp. 160–188).
- Maharjan, P. (2018). *Relational dialectics theory. Businessstopia*. Retrieved from <https://www.businessstopia.net/communication/relational-dialectics-theory/>.
- Nauridis, K. (2013). *Communication psychology – psychodynamic approach. Undergraduate curriculum*. Retrieved from <https://eclass.uoa.gr/courses/PPP499/>.
- Opayemi, A. S., Oyeleke, J. T., Popoola, A. B., & Oguntayo, R. (2019). Psychology of language: communication and social behaviour. *Language and literature for communication in human societies*. Port-Novo, Republic of Benin : Institute Universitaire Panafricain. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/pops.12244>].
- Phillippi, A., & Avendaño, C. (2011). Empoderamiento comunicacional: competencias narrativas de los sujetos. *Communicative empowerment: narrative skills of the subjects. Comunicar. Revista científica de educacion*, 36 (XVIII), 61–68 [in Spanish].
- Pitiot, R. (2011). *Information theory. Education, technology*. Retrieved from <https://www.slideshare.net/rogerpitiot/information-theory>.
- Popescu, M. (2012). Psychology of communication – between myth and reality. *International journal of academic research in accounting, finance and management sciences*, 2 (1), 321–325.

Suresh, K. (2003). *Journalism and mass communication. Theories of communication*. New Delhi. Retrieved from <http://www.peoi.org/Courses/Coursesen/mass/mass2.html>.

Гончарук Наталія. Науково-теоретичний аналіз проблеми комунікації в сучасних зарубіжних теоріях

АНОТАЦІЯ

У статті представлено системний теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми комунікації. Здійснено порівняння концептуальних положень основних зарубіжних досліджень. За результатами науково-теоретичного й порівняльного аналізу систематизовано зарубіжні теорії комунікації та виокремлено основні їх групи. **Метою** цих досліджень є визначення теоретичних аспектів феномену комунікації.

Для реалізації мети використано теоретичні **методи дослідження**: аналіз психологічної літератури, систематизація, узагальнення, структурування теоретичних концепцій.

За **результатами аналізу** розкрито основні напрями зарубіжних досліджень. Серед усіх теорій виокремлено інформаційні, у яких повідомлення передається за допомогою системи знаків і символів, які кодують необхідну інформацію. Описано теорії транзакції, які розглядають комунікацію як систему одночасної взаємодії партнерів по спілкуванню, що супроводжується поперемінною зміною позиції та вказує на взаємозалежність елементів. Відображено сутність гелічних теорій, в основу яких покладено динамічну модель спілкування як поступове набуття досвіду комунікативної взаємодії. Охарактеризовано соціальні теорії, що вивчають соціальний контекст комунікації й описують особливості соціалізації індивіда. На основі аналізу соціальних теорій опрацьовано проблеми комунікативних процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві, та впливу мережевого спілкування на їх розвиток. Виокремлено психолінгвістичні теорії, що вивчають мову та мовлення у якості засобів комунікативної взаємодії. Представлено культурні теорії, які акцентують увагу на формуванні мовленнєвої культури та навиків спілкування в культурному середовищі, що вважається визначальною характеристикою рівня розвитку суспільства. Відтворено теорії реляційної діалектики, що уточнюють особливі вимоги до комунікації в умовах напруженості й простежують основні чинники, які впливають на подолання конкурентної чи конфліктної міжособистісної взаємодії.

© Honcharuk Nataliia

Автором здійснено низку узагальнень і зроблено **висновок** про необхідність вивчення змістових характеристик цих теорій для розширення комунікативних компетентностей учасників соціуму, підвищення їх комунікативної активності та забезпечення пріоритетних напрямів взаємодії в умовах сучасного суспільства.

Статтю підготовлено з метою розширення інформаційної бази проблеми комунікації задля визначення й окреслення основних напрямів емпіричного дослідження щодо з'ясування психологічних особливостей комунікативних навичок та окреслення шляхів їх формування на основі представлених теоретичних досліджень.

Ключові слова: комунікація, комунікативна взаємодія, спілкування, теорії комунікації.

Гончарук Наталія. Научно-теоретический анализ проблемы коммуникации в современных зарубежных теориях

АННОТАЦИЯ

В статье представлен системный теоретико-методологический анализ подходов к проблеме коммуникации. Проведено сравнение концептуальных положений основных зарубежных исследований. По результатам научно-теоретического и сравнительного анализа систематизированы зарубежные теории коммуникации и выделены основные их группы. **Целью** этих исследований является определение теоретических аспектов феномена коммуникации.

Для реализации цели использованы теоретические **методы исследования:** анализ психологической литературы, систематизация, обобщение, структурирование теоретических концепций.

По **результатам анализа** раскрыты основные направления зарубежных исследований. Среди всех теорий выделены информационные, в которых сообщение передается с помощью системы знаков и символов, которые кодируют информацию. Описаны теории транзакции, которые рассматривают коммуникацию как систему одновременного взаимодействия партнеров по общению, что сопровождается попеременной сменой позиции и указывает на взаимозависимость элементов. Отражено сущность гелических теорий, в основе которых лежит динамическая модель общения как постепенное приобретение опыта коммуникативного взаимодействия. Охарактеризованы социальные

теории, изучающие социальный контекст коммуникации и описывающие особенности социализации индивида. На основе анализа социальных теорий рассмотрены проблемы коммуникативных процессов, происходящих в современном обществе, и влияния сетевого общения на их развитие. Выделены психолингвистические теории, изучающие язык и речь в качестве средств коммуникативного взаимодействия. Представлены культурные теории, акцентирующие внимание на формировании речевой культуры и навыков общения в культурной среде, что считается определяющей характеристикой уровня развития общества. Воспроизведены теории реляционной диалектики, которые уточняют особые требования к коммуникации в условиях напряженности и прослеживают основные факторы, которые влияют на преодоление конкурентного или конфликтного межличностного взаимодействия.

*Автором осуществлен ряд обобщений и сделан **вывод** о необходимости изучения содержательных характеристик этих теорий для расширения коммуникативных компетенций участников социума, повышения их коммуникативной активности и обеспечения приоритетных направлений взаимодействия в условиях современного общества.*

Статья подготовлена с целью расширения информационной базы проблемы коммуникации для определения основных направлений эмпирического исследования психологических особенностей коммуникативных навыков и определения путей их формирования на основе представленных теоретических исследований.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативное взаимодействие, общение, теории коммуникации.

Original manuscript received January 31, 2020

Revised manuscript accepted February 14, 2020